

SPECIFICKÉ PORUCHY UČENÍ

Materiály ke konzultaci 6. 3. 2010

Jaro 2010, SP3MK_SSP3, PhDr. Dana Brožová

DOSPÍVÁNÍ A DOSPĚLOST U JEDINCŮ S SPU

Starší školní věk (období pubescence, 2. stupeň ZŠ)

Přechod na 2. stupeň ZŠ – zlepšení/ potíže přetrvávají,

největší manifestace potíží v 6. třídě,

převládá kompenzace SPU,

u některých žáků nadále perцепčně motorické obtíže,

projevy SPU ve starším školním věku:

- dyslexie,
- dysgrafie,
- dysortografie,

sekundární problematika:

- nedostatky ve výuce,
- psychické prožívání potíží → poruchy chování jako důsledek SPU.

Profesní poradenství a profesní orientace

Profesní poradenství = systém poradenských služeb k podpoře profesní orientace, k volbě povolání, k volbě optimální vzdělávací a profesní dráhy v průběhu celého života.

Profesní orientace = veškerá opatření a prostředky, které informují a přispívají k orientaci mládeže, ale také rodičů, učitelů apod. Poskytuje informace pro volbu druhu vzdělání nebo profesní přípravy s přihlédnutím k schopnostem, způsobilosti, zájmům jedince a jeho možnostem zaměstnání.

Výchovný poradce, školní psycholog, školní speciální pedagog, možné je i individuální vyšetření v PPP.

Informační a poradenské středisko při úřadu práce.

Veletrhy vzdělávacích příležitostí, dny otevřených dveří na školách.

RVP: vzdělávací oblast Člověk a svět práce.

Východiska profesní orientace u žáků s SPU

Požadavky studia, nároky na výkon povolání.

Z čeho vycházíme:

- znalosti a informace o možných profesích,
- školní prospěch, zkušenost dítěte,
- zájmy dítěte, jeho přání,
- sebehodnocení,
- přání rodičů,
- doporučení školy.

Adolescence (studium na střední škole)

Při vstupu na školu – potíže se zvládnutím učiva, komunikací s vyučujícími, odlišné prostředí.

V průběhu studia:

- potíže v *organizaci* své práce,
- nižší schopnost *psát* souvislé *texty*,
- nesprávné *pracovní návyky*,

Hlavní problémové oblasti:

- vážné deficity v základních školních dovednostech,
- nedostatečné dovednosti, které se vztahují ke školní práci,
- pasivní zapojení ve škole a nedostatek motivace,
- neadekvátní mezilidské schopnosti.

Závěrečné zkoušky, maturita – CERMAT.

Dospělost a její specifika u osob s SPU

Velmi individuální – vliv dosavadní průběh potíží.

V popředí zájmu (studie u vysokoškoláků).

Diagnostika: Baterie k diagnostice SPU u adolescentů a dospělých (Cimlerová, Pokorná, Chaloupková a kol. 2008).

Příznaky přetrvávají až v 70% případů:

- 1/3 „dozraje“ – bez následků,
- 1/3 „kompenzuje“ – kompenzace SPU, strategie,
- 1/3 má potíže (dodržování norem, sociální problémy),

pomoc: individuální forma konzultace u klinického psychologa, psychiatrické pracoviště.

VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ S SPU: OBECNÝ POHLED

Legislativní rámec (viz. Přednáška 6.3.)

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb. o poskytování služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Vyhláška MŠMT č. 48/2005 Sb. o základním vzdělávání a o některých náležitostech plnění povinné školní docházky

Príslušné Rámcové vzdělávací programy.

Rámcové vzdělávací programy – pojmy

- Pojetí a cíle daného stupně vzdělávání.
- Cíle vzdělávání.
- Klíčové kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské, pracovní, k podnikavosti.
- Vzdělávací oblasti ⇒ vzdělávací obory ⇒ vzdělávací obsah:
- očekávané výstupy (orientační – závazné),
- učivo.
- Průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, v. demokratického občana, v. k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní v., environmentální v., mediální v..

Možnosti vzdělávání a péče o žáky s SPU

1. Individuální péče prováděná v rámci vyučování učitelem kmenové třídy.

2. Individuální péče prováděná učitelem/ absolventem speciálního kurzu.
3. Třídy individuální péče, které jsou zřizovány při základních školách.
4. „Cestující učitel“.
5. Třídy pro žáky s poruchami učení a chování.
6. Základní školy pro žáky se specifickými poruchami učení.
7. Dětské psychiatrické léčebny.
8. Individuální a skupinová péče v PPP, SPC, DYS-centrech.

Vzdělávání žáků s SPU: Obsah vzdělávání

Zásadně se neodlišuje od vzdělávání ostatních žáků; obtíže především:

- v souboru kompetencí vztahujících se k učení;
- v kompetencích souvisejících s řešením problémů;
- v oblasti komunikace (především písemné).

Vzdělávání žáků s SPU: Podmínky vzdělávání

- Učitel, který zná a respektuje specifické problémy žáka,
- individuální práce se žákem, časté opakování probraného učiva,
- přihlídnutí k charakteru poruchy při klasifikaci a hodnocení žáka,
- ověřené postupy i nové metody náprav specifických poruch učení,
- snížený počet žáků ve třídě,
- přehledné a strukturované prostředí,
- podmínky pro klidnou, samostatnou práci,
- pravidelný režim dne,
- pravidelná relaxace,
- dobrá komunikace školy s rodiči,
- aktivní spolupráce s rodiči zaměřená na jednotnost přístupu.

Individuální vzdělávací plán (IVP)

Vyhláška MŠMT č. 73/ 2005 Sb.: vypracován pro žáka individuálně integrovaného, žáka s hlubokým mentálním postižením, případně pro žáka skupinově integrovaného nebo pro žáka speciální školy; vychází ze:

- školního vzdělávacího programu,
- závěrů speciálně pedagogického vyšetření (psychologického vyšetření, doporučení praktického nebo odborného lékaře)
- a vyjádření zákonného zástupce žáka nebo zletilého žáka.

Principy tvorby IVP

Vychází z diagnostiky odborného pracoviště.

Vychází z pedagogické diagnostiky učitele.

Respektuje závěry diskuze se žákem a s rodiči.

Je vypracován pro ty předměty, kde se handicap výrazně projevuje.

Vypracovává jej vyučující daného předmětu.

Obsah IVP

Obsah, rozsah a průběh poskytování individuální speciálně pedagogické nebo psychologické péče žákovi;

Cíle vzdělávání, časové a obsahové rozvržení učiva, volba pedagogických postupů, způsob zadávání úkolů, hodnocení, úprava závěrečných zkoušek;

Vyjádření potřeby dalšího pedagogického pracovníka nebo osoby podílející se na práci se žákem a její rozsah;

Seznam kompenzačních, rehabilitačních a učebních pomůcek, speciálních učebnic;

Jmenovité určení pracovníka školského poradenského zařízení, se kterým bude škola spolupracovat;

Návrh případného snížení počtu žáků ve třídě;

Předpokládaná potřeba navýšení finančních prostředků;

Závěry speciálně pedagogického, případně psychologického vyšetření.

Organizační pokyny k IVP

IVP je vypracován před nástupem žáka, nejpozději do 1 měsíce po nástupu do školy;

může být v průběhu roku doplňován a upravován;

zákonný zástupce žáka nebo zletilý žák svým podpisem odsouhlasí IVP;

2x ročně sleduje a vyhodnocuje poradenský pracovník dodržování IVP.

Hodnocení a klasifikace

- Nedílná součást každé výchovně vzdělávací práce, patří mezi metody pedagogické diagnostiky,
- úkolem je zjišťovat, posuzovat úroveň žáků v daném období,
- postihuje celou osobnost dítěte, je orientována především na jeho kladné rysy,
- *formy hodnocení*: klasifikace, pochvala, odměna, souhlas, vytčení chyby, trest....,
- *funkce hodnocení*: motivační, kontrolní, výchovná, diagnostická, regulační....,
- hodnocení musí mít potřebnou výpovědní hodnotu pro žáka i jeho rodiče!!!

Zákon č. 561/ 2004 Sb. – *školský zákon*: o způsobu hodnocení rozhoduje ředitel se souhlasem školské rady; u žáka s SPU rozhodne ředitel školy o použití slovního hodnocení na základě žádosti zákonného zástupce žáka.

Vyhláška MŠMT č. 48/2005 Sb. o *základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky*: pravidla hodnocení jsou součástí školního řádu; hodnocení průběhu a výsledků vzdělávání je jednoznačné, srozumitelné, srovnatelné s předem stanovenými kritérii, věcné, všestranné; dává možnost použití klasifikace, slovního hodnocení či kombinace slovního hodnocení a klasifikace.

Slovní hodnocení

Srozumitelně popisuje úroveň vzdělání žáka, kterého dosáhl ve vztahu k očekávaným výstupům formulovaným v učebních osnovách jednotlivých předmětů školního vzdělávacího programu, k jeho vzdělávacím a osobnostním předpokladům a k věku žáka; zahrnuje posouzení výsledků vzdělávání žáka v jejich vývoji; ohodnocení píle žáka a jeho přístupu ke vzdělávání i v souvislostech, které ovlivňují jeho výkon; a naznačení dalšího vývoje žáka; zdůvodnění hodnocení a doporučení, jak předcházet případným neúspěchům žáka a jak je překonávat.

Zásady hodnocení žáků s SPU

- vhodně vysvětlit ostatním žákům rozdílný přístup k hodnocení žáků s SPU,
- umožnit dítěti zažít pocit úspěchu,
- chválit za snahu,
- hodnocení by mělo vycházet ze znalosti příznaků postižení,
- nutné je zvýraznit motivační složku hodnocení,

- hodnotit pouze jevy, které žák zvládl,
- využívat různých forem hodnocení – bodové hodnocení,
- doporučuje se upřednostnit slovní hodnocení,
- specifický přístup k hodnocení uplatnit ve všech předmětech, kde se projevují příznaky postižení,
- výkony dítěte hodnotit spravedlivě.

Učitel/ka a jeho/její role

Jeden ze základních činitelů vzdělávacího procesu. Je to profesionálně kvalifikovaný pedagogický pracovník, který je spoluodpovědný za přípravu, řízení, organizaci a výsledky tohoto procesu. Učitel spoluvytváří edukační prostředí, klima třídy, organizuje a koordinuje činnost žáků, řídí a hodnotí proces učení. Stoupá význam sociálních rolí učitele v interakci se žáky, v týmu učitelů, ve spolupráci s rodiči a komunitou

Učitelství jako profese = kompetence učitele.

Učitelův postoj k žákům = hodnotící vztah (učitelovo očekávání).

Učitel a jeho vztah k žákům s SPU

Vývoj vztahu dítěte k učiteli v kontextu školní docházky v kontextu SPU:

- Počátek školní docházky.
- Střední školní věk.
- Období dospívání.

Nutný je:

- citlivý pedagogický přístup k dítěti,
- dostatek informací o SPU.

Naopak nesmí se stát:

- žák dostane nálepku „problémového“ žáka,
- zesměšňování, přílišná přísnost, necitlivý přístup,
- příliš tolerující a ochraňující přístup.

Tolerance = vytvoření takových podmínek, aby žák mohl úkol zvládnout.

Zásady přístupu učitele k žákům s SPU

- Při působení na jedince používat reedukační metody a postupy, využívat kompenzačních pomůcek,
- vytvářet příznivé klima třídy, seznámit spolužáky i ostatní učitele s jinými způsoby práce,
- umět rozpoznat skutečné vědomosti, dovednosti a znalosti žáka, s tím souvisí znalost speciálně pedagogické diagnostiky ze strany učitele,
- vycházet z toho, v čem je žák úspěšný, a motivovat ho k činnosti,
- vysvětlit žákovi, v čem spočívají jeho potíže,
- citlivě vnímat reakci dítěte a zamezit stresujícímu prostředí,
- řídit se platnými vyhláškami a zákony,
- vytvořit konstruktivní spolupráci s rodinou,
- v rámci integrace dítěte zajistit základní podmínky a speciálně pedagogický přístup,
- spolupracovat s poradenskými pracovníky ve škole i s poradenským pracovištěm.

SPECIFIKA VZDĚLÁVÁNÍ OSOB S SPU OD ZÁKLADNÍ PO VYSOKOU ŠKOLU, VSTUP DO ZAMĚSTNÁNÍ

Specifika vzdělávání žáků s SPU na 1. stupni ZŠ

Metodika výuky čtení a psaní ANALYTICKO-SYNTETICKÁ METODA

I. Etapy výuky prvopočátečnímu čtení

- Etapa jazykové přípravy na čtení (předslabikářové období).
- Etapa slabičně analytického způsobu čtení (slabikářové období):
 - čtení *otevřené* slabiky ve slovech,
 - čtení *zavřené* slabiky na konci slov,
 - čtení otevřené slabiky troj písmenné a slov se dvěma souhláskami uprostřed,
 - čtení slov se slabikotvorným *r, l, s* písmenem *ě* (*dě, tě, ně, bě, pě, vě, mě*) a se slabikami *di, ti, ni*.
- Etapa plynulého čtení slov (poslabikářové období).

Problematika čtení ve 2. – 5. ročníku.

II. Etapy výuky prvopočátečnímu psaní

- Období přípravných cviků na psaní (předslabikářové období).
- Období vlastního nácviku písma (slabikářové období).
- Období zdokonalování rukopisu (poslabikářové období).

Problematika psaní ve 2. – 5. ročníku.

Metodika psaní levou rukou.

Specifika vzdělávání žáků s SPU na 2. stupni ZŠ

Zásady přístupu k žákovi

- Informovanost všech vyučujících,
- spolupráce mezi školou a rodinou,
- práce dle IVP,
- hodnocení žáka podle jeho vlastních pokroků (nesrovnáváme s ostatními),
- upřednostnění ústního zkoušení před písemným,
- užití kompenzačních pomůcek,
- reedukace (dys-kroužek, PPP).

Český jazyk: čtení, mluvnice, diktát, domácí úkoly.

Naukové předměty: práce s textem, zkoušení.

Cizí jazyk.

Specifika vzdělávání žáků s SPU na střední škole

Obtíže žáků s SPU na střední škole

Český jazyk: pravopis, sloh, čtení (důležité pro vlastní učení), vedení čtenářských deníků, aplikace gramatických pravidel.

Matematika: pochopení vztahů, smyslů např. slovní úlohy, problémy s formulací odpovědi, prostorové vztahy v geometrii, číselné řady, počítání z paměti, matematické vzorce.

Cizí jazyk: problémy v oblasti čtení, psaní, pravopisu, výslovnosti, obtíže v zapamatování si slov, pravidel.

Naukové předměty: psaní zápisu, výpisků z učebnice, samostatná práce s uloženým textem.

Hudební výchova: obtíže v dodržování rytmu, zvládnutí not, problémy se zapamatováním melodie.

Další předměty: problémy s osvojením si definic, vzorců, aplikace učiva, problémy s motorickou obratností apod.

Nejčastější kompenzační kroky

- Volba formy zkoušení (ústní či písemná),
- navýšení času na vypracování úkolů, textů apod. o 25 %,
- využití počítačů pro písemné vypracování odpovědí,
- přítomnost osoby, která předčítá text, a student své odpovědi nahrává na kazetu,
- otázky ke zkoušce může dostat student nahrané na magnetofonu,
- alternativní formy zkoušení např. modelace, referáty.

Tipy pro vykonávání písemných zkoušek

1. Prohlédnout si celé zadání a číst důkladně instrukce,
2. přečíst si důkladně každou otázku,
3. v případě nejistoty si přečíst znovu otázku a vyřadit jedno nebo dvě řešení (v případě testu),
4. rozvrhnout si čas na celý test a nezdržovat se na jedné otázce,
5. udělat si přestávku, odpočinout si během testu (na chvíli zavřít oči, zhluboka se nadechnout), pokud je to možné,
6. mít u sebe kousek papíru ke snadnějšímu sledování linek v textu,
7. rezervovat si ke konci trochu času ke kontrole celého testu a ujistit se, že nic nevynechali.

Specifika vzdělávání studentů s SPU na vysoké škole

Problematické oblasti u studentů s SPU

- Méně kontaktu učitel – žák,
- v rámci studia především dlouhodobé úkoly, hodnocení až na konci semestru,

- nutnost umět si zorganizovat čas,
- chybějící podpora rodiny, spolužáků,
- nutnost zvyknout si na různé prostředí výuky,
- požadavky na zvládnutí cizího jazyka.

Možnosti, jak pomoci studentům s SPU

Zpřístupnit sylabus předmětu studentům 4 – 6 týdnů před začátkem docházky.

Používat tabuli nebo zpětný projektor pro přehled učiva, všechno předčítat nahlas.

Používat tabuli nebo zpětný projektor ke zdůraznění klíčových pojmů, terminologie a cizích slov (nezapomínat na čitelnost a úhlednost vlastního písma a na nezbytnost vše přečíst).

Slovně zdůraznit důležité body, hlavní myšlenky a klíčové koncepty během přednášky.

Zadávat ústní i písemné úkoly a být k dispozici při jejich objasňování.

Poskytovat příležitost k aktivní účasti studentů, k dotazům a diskusím.

Poskytnout čas k individuálním diskusím a dotazům týkajících se přednášek.

Možnosti, jak pomoci studentům s SPU

Poskytnout studijní příručky k textu, studijní otázky a přehledy k lepšímu zvládnutí učiva a přípravě na zkoušky.

Povolit ústní prezentace či úkoly nahrané na magnetofonu místo písemného formátu.

Upravit hodnocení. Např. umožnit písemné testy, které nebudou časově omezené a povolit použití počítače či psacího stroje.

Dovolit používání alternativních metod, při kterých prokážou zvládnutí učiva, a poskytnout vhodný formát papíru na poznámky studentů. Nabídnout možnost využití formuláře na počítači k doplnění odpovědí.

Asistovat studentům při získávání učebnic ve formátu na CD či kazetě.

Výběr zaměstnání a začlenění do pracovního procesu

Výběr zaměstnání – doporučení v této oblasti:

- spojit vlastní zájmy s pracovními nabídkami, hledat volná místa v oblastech, která jsou pro tyto jedince zajímavá a budou je motivovat,

- identifikovat své dovednosti a schopnosti (např. psaní na stroji, organizování), které mohou přispět k úspěchu v zaměstnání,
- zvážit své osobní vlastnosti, rysy (jestli jsou přátelští, stydliví atd.),
- sehrát si přijímací pohovor předem pro zvýšení sebejistoty.

Doporučené strategie pro osoby s SPU na pracovišti

- Plnit úkoly po částech,
- udělat si denní seznam povinností a kroužkovat si splněné úkoly,
- požádat o radu, kdykoliv je potřeba,
- dělat si pravidelné krátké pauzy,
- využívat kreativitu,
- dělat si ke všemu písemné poznámky,
- zkusit předat práci, která je pro ně obtížná, některému kolegovi,
- využívat diářů,
- sepsat si seznam činností na celý den,
- využívat zvýrazňovačů,
- třídit si dokumenty,
- využívat barevného značení složek,
- využívat různých tabulek, přehledů, barevného značení dokumentů,
- redukovat stres (hluboce dýchat, naučit se relaxační techniky).
- využívat zařízení k usnadnění práce – programy pro kontrolu pravopisu, elektronické slovníky, které nabízejí definici slov a jsou rychlejší než běžné slovníky, diktafony nebo magnetofony, kalkulačky, telefony s automatickou volbou čísel, počítače s hlasovým výstupem, čtecí zařízení atd.

VÝUKA CIZÍCH JAZYKŮ U ŽÁKŮ S SPU

Komunikativní metoda cizojazyčného vyučování

- Aktivní komunikativnost,
- užívání autentického jazyka, textů i cvičení,

- priorita řečové praxe před jazykovou teorií,
- zohlednění hovorového jazyka v běžných komunikativních situacích,
- posílení komunikativní kompetence v oblasti čtení s porozuměním a písemném projevu,
- postavení gramatiky jako prostředku, ne cíle,
- rozvoj porozumění ve vztahu k aktivnímu užívání jazyka,
- aktivizace žáků,
- vedení výuky v cizím jazyce,
- různé organizační formy výuky, interaktivní formy,
- široká paleta typů cvičení,
- pojetí žáka jako aktivního partnera,
- proces učení se stává tématem výuky,
- změna role učitele – pomocník, rádce,
- změna přístupu k chybě, práce s chybou.

Cizí jazyk a žák s SPU

- Multisenzorický přístup, spojení komunikace s fyzickou aktivitou, vizualizace,
- prezentace jazyka ve smysluplném kontextu,
- u začátečníků upřednostnění mluvené formy jazyka,
- nově osvojené jazykové prvky hned zapojit do smysluplné komunikace,
- účelné je zavést jednoduchý a přehledný systém výuky,
- použití mateřštiny při výkladu gramatického učiva, při vysvětlování složitějších pojmů,
- nový gramatický jev procvičit z několika různých hledisek, v různých typech cvičení,
- využívat vhodné doplňující učební materiály, didaktickou techniku, nová média ve výuce,
- zařazování situačních cvičení, praktické činnosti, pohybu, her,
- obtíže působí žákům překladová cvičení – postupné procvičování, funkční užívání překladu,

- omezení či vyřazení časově striktně limitovaných cvičení,
- upřednostňování poslechu a mluveného projevu před písemným projevem a čtením,
- přihlížení i k jiným znalostem než jazykovým,
- spolupráce s rodiči,
- potíže se zapamatováním učiva – je nutné důkladné procvičování (slovní zásoba),
- obezřetný přístup k opravě chyb, tolerance chyb, hlavním kritériem je srozumitelnost,
- najít optimální učební styl žáka,
- navázat na reedukační postupy známé z výuky mateřského jazyka,
- naučit žáka pracovat aktivně a účelně se slovníkem.

Učitel cizího jazyka

Práce se žáky s SPU klade na učitele zvýšené nároky:

- schopnost plynulého vyjadřování v daném jazyce,
- obeznámení s různými učebními postupy a současnými metodami ve výuce jazyků,
- informovanost o problematice SPU,
- nutné je odborné vzdělání nejen v oblasti lingvistiky, ale i psychologie a speciální pedagogiky.

Který cizí jazyk je pro žáky s SPU nejvhodnější?

Subtypy dyslexie (P-hemi: NJ, L-hemi: AJ).

Zájem dítěte.

Osobnost učitele jazyka.

Bydliště (příhraniční oblasti).

Vliv negativního transferu (slovanské jazyka).

Využití znalostí rodičů.

Hodnocení a klasifikace v rámci výuky CJ

- Je dobré uvést požadavky na rozsah zvládnutého učiva do žákova IVP a stanovit zde i formu hodnocení,
- *individuální přístup* – neporovnávat s ostatními,
- možnost slovního hodnocení, použití mírnější klasifikace,

- žáky předem *informovat o formách zkoušení* a ověřování znalostí,
- preference *ústní formy* zkoušení před písemnou,
- neeliminovat psanou formu, ověřit ji s žákem dodatečně ústně,
- hodnotit pouze *to, co žák stihl* vypracovat,
- při hodnocení vycházet z počtu jevů, které žák zvládl, nikoli z počtu chyb,
- hodnotíme schopnost *praktického použití jazyka*,
- tolerance slov napsaných foneticky správně,
- neopravujeme červenou barvou, oprava musí být jednoznačná,
- práce s chybou,
- *individualizovat* způsob hodnocení, *diferenciace*,
- umožnit žákovi práci jeho optimálním stylem.

Výběr z literatury – Cizí jazyk a žák s SPU

Zelinková, O. *Poruchy učení*. Praha: Portál, 2003.

Zelinková, O. *Cizí jazyky a specifické poruchy učení*. Tobiáš, 2006.

Janíková, V., Bartoňová, M. *Výuka němčiny u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno: MU, 2003.

Pechancová, B., Smrčková, A. *Cvičení a hry pro žáky s poruchami učení v hodinách angličtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998.

Šigutová, M. *Výuka angličtiny u dětí s dyslexií*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2002.

Kucharská, A. (ed.) *Sborníky specifických poruch učení*.

SPECIFICKÉ PORUCHY CHOVÁNÍ (LMD, ADD, ADHD)

Rovina chování: hyperkinetický syndrom, impulzivní poruchy chování, vývojová neobratnost, porucha školní přizpůsobivosti.

Psychologická rovina: percepčně motorická porucha, LMD, LME, specifická neschopnost pro řeč, vývojová dysfázie, syndrom dysgnozie-dyspraxie.

Definice LMD (dle Clementse, 1966)

„Syndrom LMD se vztahuje na *děti téměř průměrné, průměrné nebo nadprůměrné obecné inteligence* s určitými *poruchami učení či chování*, v rozsahu od mírných po těžké, které jsou spojeny s *odchytkami funkce centrálního nervového systému*.

Tyto odchylky se mohou projevit různými kombinacemi oslabení ve *vnímání, tvoření pojmů, řeči, paměti, v kontrole pozornosti, popudů nebo motoriky*.

Podobné příznaky mohou nebo nemusí komplikovat problematiku dětí s *DMO, MR, slepotou nebo hluchotou*.

Tyto odchylky mohou vznikat z *genetických variací, biochemických nepravidelností, perinatálních poškození* prodělaných v průběhu let, jež jsou kritická pro rozvoj a zrání CNS, nebo z *neznámých příčin*. “

Klinické příznaky LMD (dle Clementse)

- Nálezy v testech měřících psychické výkony,
- poškození percepce a vytváření pojmů,
- specifické neurologické znaky,
- poruchy řeči a sluchového vnímání,
- poruchy motorických funkcí,
- poruchy učení,
- poruchy myšlení,
- fyzikální charakteristika,
- citová charakteristika,
- charakteristika spánku,
- schopnost navázat kontakt s okolím,
- změny fyzického vývoje,
- charakteristika sociálního chování,
- změny osobnosti,
- poruchy koncentrace.

Vývoj pojmu – diferenciacce

Subtypy:

ADD + H *porucha pozornosti s hyperaktivitou*

ADD no H *porucha pozornosti bez hyperaktivity*

ODD *opoziční chování*

ADHD bez agresivity/ s agresivitou

Hyperkinetické poruchy: termín, který užívá MKN – 10. revize (místo AD/HD)

- F90.0 porucha aktivity a pozornosti
- F90.1 hyperkinetická porucha chování

ADD (Attention Deficit Disorder)

Prostá porucha pozornosti (neobjevuje se hyperaktivita a impulzivita).

Problémy v oblasti pozornosti a v percepčně-motorických úkonech:

- problém s nasloucháním a plněním pokynů,
- potíže se zaměřením a udržení pozornosti,
- potíže se soustředěním se na úkol a jeho dokončení,
- nevyrovnaný výkon v práci ve škole,
- často pomalé tempo práce,
- „vypínání“ pozornosti (tzv. denní snění),
- nepořádnost (ztrácí sešity, pracovní stůl...),
- nedostatečné studijní dovednosti,
- potíže se samostatnou prací,
- obtíže v navazování sociálních kontaktů,
- častý výskyt poruch SPU.

ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder)

Porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou,

Vývojová porucha charakteristická věku dítěte nepřiměřeným stupněm pozornosti, hyperaktivity a impulsivity, obtíže jsou často spojené s neschopností dodržovat pravidla chování a provádět opakovaně po delší dobu určité pracovní výkony, ovlivňují interakci dítěte s rodinou, školou a společností.

Nejčastější projevy:

- porucha pozornosti,
- vysoká míra aktivity,
- impulzivita, potíže se sebeovládáním,
- potíže s přechodem k jiné činnosti,
- agresivní chování, nepřiměřená reakce i na drobné podněty,

- sociální nevyzrálost,
- malá sebeúcta, frustrovanost.

ADHD s agresivitou

Charakteristická je nesnášenlivost, hádavost, nedostatek sebeovládání, časté antisociální chování,

časté dysfunkční rodinné prostředí.

ODD (Oppositional Defiant Disorder = porucha opozičního vzdoru)

Charakteristické je extrémně opoziční chování, agresivita, zvýšená hádavost, opakované odmítání plnění požadavků dospělých,

Chybu vidí v jednání druhých, ne u sebe,

Poruchy ve vnímání a utváření sebe samého.

Vývojové hledisko

- Kojenec.
- Batole.
- Předškolní věk – školní zralost.
- Školní docházka:
 - Nerovnoměrný vývoj jednotlivých mentálních funkcí.
 - Zvýšená pohyblivost a neklid.
 - Nesoustředěnost a těkavost.
 - Impulzivita a překotnost reakcí.
 - Nápadné výkyvy nálad a duševní výkonnosti.
 - Tělesná neobratnost.
 - Poruchy a nedostatky ve vnímání a představivosti.

Diagnostika SPCH

Lékařské vyšetření.

Psychologické vyšetření:

rozhovor s rodiči,

vyšetření schopností dítěte,

chování dítěte – posuzovací škály.

Diagnostická kritéria:

Mezinárodní klasifikace nemocí MKN-10 (10. revize).

Klasifikační systém Americké psychiatrické asociace DSM-IV – viz. dále.

Poradenství a pomoc v ČR

Zdravotnická pracoviště.

Pedagogicko-psychologická poradna.

Speciálně pedagogické centrum.

Střediska výchovné péče.

Dys-centra.

Centra EEG-biofeedback terapie.

Komplexní program péče

- Programová modifikace chování doma i ve škole,
- individuální poradenství – techniky zvládání stresu, zvyšování sebeúcty,
- kognitivně-behaviorální terapie – ovládání chování,
- nácvik sociálních dovedností,
- umožnění hojné tělesné aktivity,
- lékařská péče (farmakoterapie),
- další vzdělávání rodičů o problematice LMD/ ADD/ ADHD.

Náprava ADHD – Intervence ve škole

- Třída má působit útulným, harmonickým a klidným dojmem,
- pouze pomůcky, které aktuálně potřebuje,
- pozitivní hodnocení,
- nezařazovat činnosti spojené s rychlostí a závoděním,
- úkoly přiměřeně věku, ale kratší,
- dohlédnout, aby dítě porozumělo zadání,
- trváme důsledně na splnění úkolu,

- řád a rituály v průběhu hodiny,
- věnujeme se nácviku sociálních dovedností,
- podporujeme dobré vztahy s vrstevníky,
- rozlišovat mezi odměnou a dárkem – opatrně i s tresty!!!

Náprava ADHD – Intervence v rodině

- Nejedná se o nemoc, ale vzorec problémů chování,
- netrestat dítě za to, co nedokáže nebo co neudělalo vědomě špatně,
- vývojová porucha,
- nebát se nejednotného přístupu,
- zlozvyky a nežádoucí chování dítěte relativizovat,
- nevytýkat opakovaně jednu věc,
- důvěra a pozitivní očekávání,
- potřeba vidět věci s odstupem, přehodnocovat strategie,
- vztahy mezi sourozenci,
- čím klidnější je domácí atmosféra, tím více nežádoucího chování se předem eliminuje.

Náprava ADHD – Farmakoterapie

Nootropika.

Vitamíny.

Minerály.

Psychostimulancia!

Thymoleptika!

Posilující potravinové doplňky.

Náprava ADHD – EEG-Biofeedback

Specifická metoda pro posílení žádoucí aktivace nervové soustavy, trénink pozornosti a soustředění, sebeovládání a sebekázně (zklidnění impulzivity a hyperaktivity), umožňuje regulaci frekvencí elektrické aktivity mozku – „*sebe-učení*“ mozku pomocí tzv. biologické zpětné vazby (www.biofeedback.cz, www.eeg-feedback.cz)

Preventivní programy – KUPOZ, KUMOT

DOSPÍVÁNÍ A DOSPĚLOST JEDINCŮ S ADHD/ LMD

Období dospívání u jedinců s ADHD/ LMD

S dozráváním CSN se některé projevy zmírňují, získávají jiný charakter.

Změny v aktivitě:

- není už disharmonie mezi procesy vzruchu a útlumu,
- zmírňování psychomotorického neklidu,
- střídat různorodé aktivity, práci a odpočinek, využívat techniky relaxace.

Impulzivita:

- vymizí typicky dětské impulzivní chování → pod vlivem vrstevníků se nechá strhnout,
- rozdíly v chování *doma a ve skupině* (škola/ doma) → *silný vliv vrstevníků*.

Pozornost:

- delší soustředění, kompenzační mechanismy,
- relaxační techniky, nácvik koncentrace pozornosti, výživa.

Hrubá a jemná motorika:

- neobratnost není tak nápadná – *kompenzační mechanismy*, vyhýbání náročným činnostem,
- porucha psaní – taktéž kompenzace,

Emoční labilita:

- je pro pubertu typická – vedeme k seberegulaci, odreagování v zájmových činnostech (sport),
- zvyšuje se *frustrační tolerance*,
- *afektivní záchvaty* méně časté a méně výrazné,
- volní vlastnosti.

Paměť:

- předcházení zapomínání (diář, mobil),
- příprava na výuku.

Sociální oblast:

- obtíže ve vztazích s vrstevníky, v navazování kontaktu,
- zbytečné konflikty, nereagují vhodně a adekvátně situaci,
- nebezpečí vrstevnické party,
- důležitý je respekt v rámci rodiny, vzájemné pochopení.

Cíl: vnímat reálně sebe sama a naučit se se sebou žít.

Vliv dosavadní výchovy (mohou se objevit i poruchy chování).

Období dospělosti u jedinců s ADHD/ LMD

- U 31-66% příznaky i v dospělosti,
- důležitý obecně je dobrý start v dětství,
- volba povolání,
- partnerské vztahy.

Diagnostika (Kritéria „Utah“ – Wender a kol. 1971):

- přítomnost symptomů ADHD v *dětství*,
- přetrvávající motorická *hyperaktivita*,
- nedostatečné *soustředění*
- + alespoň 2 následující charakteristiky: *citová labilita, neschopnost dokončit úkol, potíže se sebeovládáním, impulzivita, špatná snášenlivost stresu.*

Výběr z literatury – ADHD/ LMD

Černá, M. a kol: *Lehké mozkové dysfunkce*. (1999)

Třesohlavová, Z.: *LMD v dětském věku*. (1993)

Jucovičová, D., Žáčková, H.: *Metody práce s dětmi s LMD – především pro učitele a vychovatele*. (1998)

Pokorná, V.: *Teorie a náprava vývojových poruch učení*. (2001)

Riefová, S.: *Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole*. (1999)

Matějček, Z. a kol.: *Lehké mozkové dysfunkce*. (1991)

Munden, A., Arcelus, J.: *Poruchy pozornosti a hyperaktivita*. (2002)

Sefrontein, G.: *Potíže dětí s učením a chováním*. (1999)

Train, A.: *Nejčastější poruchy chování dětí*. (2001)

KOMUNIKACE OSOB S SPU

Nápadnosti v komunikaci žáků s SPU

Deficity tedy nacházíme na fonologické, morfologicko syntaktické, sémantické i pragmatické úrovni jazyka.

Tyto obtíže mají dopad i na emocionalitu a socializaci žáků s SPU!!!

- Odlišná struktura jazykové složky inteligence,
- snížená úroveň jazykové sémantiky,
- deficit fonologických procesů,
- snížená pragmatická úroveň jazyka – klíčový aspekt komunikační kompetence:
- komunikativní činnosti,
- odezva na komunikaci,
- interakce a konverzace,
- produkují méně vyspělých typů asociací –handicapování v chápání a výstavbě logických struktur v učivu,
- hraniční úroveň jazykového citu.

Narušená komunikační schopnost

Artikulační neobratnost: *taková vada řeči, kdy dítě umí správně tvořit jednotlivé hlásky i celá slova, artikulace je však namáhavá, těžkopádná, nápadně neobratná, a je proto někdy i těžko srozumitelná (Žlab, 1982).*

Specifické asimilace: *neschopnost dobře vyslovit slova, v nichž se současně vyskytují hlásky, které jsou si artikulačně nebo zvukově blízké.*

Reedukace

Řeč receptivní (porozumění řeči).

Řeč expresivní (mluvený projev):

- artikulace,
- slovní zásoba,
- gramatické kategorie, jazykový cit,
- mluvní pohotovost,
- tempo řeči, modulační faktory.

LATERALITA A PROSTOROVÁ ORIENTACE

Lateralita

Důsledek dominance jedné mozkové hemisféry, projevuje se jako převaha nebo upřednostňování některého z párových orgánů,

Lateralita tvarová/ funkční, genotyp/ fenotyp, dextrolateralita/ sinistrolateralita/ nedominantní typ – je to záležitost centrální, nikoli periferní.

1972 Z. Matějček, Z. Žlab: *Zkouška laterality*.

Tři typy laterality:

- souhlasná (oko – ruka souhlasná dominance),
- neurčitá (oko – ruka neurčitá dominance),
- překřížená (oko ruka překřížená dominance).

Dominance = funkční specializace = převaha jedné mozkové polokoule nad druhou.

Orientace v prostoru, pravolevá orientace

1. PLO na sobě a v prostoru: nejintenzivnější vývoj mezi 6. a 7. rokem.
2. PLO na osobě obrácené proti sobě: dítě zvládá přibližně v 10 letech.
3. PLO při pohybu v prostoru: dítě zvládá mezi 11. a 15. rokem.

Nácvik PO,PLO: Postupně s předměty, nahoře – dole, nad – pod, vrchní – spodní (pomůcky: domeček, strom a veverka, čtvrtka rozdělená na čtyři části, počítačové programy).